

РЕЛІГІЙНА ПОЛЕМІЧНА ЛІТЕРАТУРА XVI-XVII ст.
ЯК ПОЧАТОК УКРАЇНСЬКОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ПУБЛІЦИСТИКИ

Стаття посвячена аналізу релігійної полемічної літератури XVI-XVII вв., которая рассматривается как начало украинской педагогической публицистики.

The article deals with the religious polemic literature of the XVI-XVII centuries regarded as the beginning of the Ukrainian pedagogical publicize.

Релігійна полеміка в Україні від самого початку стала полем змагань за політичні, економічні, духовні впливи. Спочатку нею займалися здебільшого вищі кола духівництва. Проте зі зміною політичної ситуації та внаслідок церковно-національної дискримінації (латинізація й полонізація), полеміка стає громадською справою. Слід зазначити, що до нас дійшло близько 140 таких творів. Серед них майже 80, складених уніатами й католиками, і приблизно 60, складених православними. Михайло Грушевський писав про це так: "Історичні обставини українського життя призвели до того, що в цім моменті національні інтереси, національні змагання, національна боротьба скупчилися на точці оборони існування Православної Церкви" [5,205].

Літературна оборона тієї епохи, крім справ суто церковних та богословських, висунула також і питання соціального, культурного та національного порядку: оборону соціальної справедливості, обстоювання культурного відродження, національної рівноправності. Можна стверджувати, що вся полеміка у своєму історичному розвитку була нічим іншим, як початками публіцистики, зокрема педагогічної. У цій полеміці брали участь визначні письменники того часу, які у своїх творах залишили відбиток свого таланту і духу.

Хоча полемічна література була витвором певних специфічних умов і обставин, вона й сьогодні не втратила своєї актуальності, допомагаючи "...зрозуміти те, в чому полягала колись, ба, полягає і нині (відповідна своєму часові і місцю)

роль ідейної, духовної, релігійної традиції минулого в побудові культурної формації для сучасності, “на сьогодні”, на користь чергового покоління в житті даного людського, національного суспільства” [9,50]. Набуток минулого для духовного буття національної чи релігійної спільноти є в культурі дуже важливим.

Полеміка стосувалася передусім занепаду Православної Церкви. На першому плані в цій дискусії стояла суперечка про першість папи та внесення додатку “і від Сина” до слів “Символу віри”. У полемічних творах знаходимо також розгляд питань про форму причастя, піст, хресний знак, уживання образів, новий календар та інші обрядові відмінності між римською та грецькою Церквами.

У полемічних працях не тільки давалося пояснення історичним подіям, але й тлумачилося вчення православного християнства, що сприяло розвиткові догматики. “Українцям прийшлося тоді боронити свою старобатьківську віру от нападу і унії, і католицизму, і соціанства, і кальвінізму, і од иншого такого, що сунуло тоді на Україну. Почалася велика полеміка, - і вкраїнці утворили славу полемічну літературу і з честю вийшли з цієї боротьби”, - писав Іван Огієнко [10,35].

Полеміка велася не тільки з католицизмом, але й з іншими віровченнями: язичництвом, іудейством, лютеранством, магометанством тощо. Найбільш послідовну і продуктивну боротьбу з ними вів ректор Київської академії Іоанікій Галятовський. Полемізуючи з іудеями, він написав працю “Мессия Правдивый” (1669 р.), з мусульманами – “Лебедь” (1679р.) і “Алкоран Магометов” (1683 р.), з язичниками – “Боги поганские” (1686 р.).

Поштовхом до поширення полеміки послужив виступ польського єзуїта Петра Скарги. У 1577 р. вийшла його книжка “O iedności kościoła Bozego pod iednym pasterzem. Y o Greckim od tei iedności odstapieniu. Z przestroga y upominaniem do narodów Ruskich, przy Grekach stoiacych” (“Про єдність церкви божої під одним пастирем і про грецьке від цієї держави відступлення”, польською мовою) [11,223-526]. Полемічний трактат Скарги, що складається з трьох частин, видано у Вільно в друкарні князя Радзивілла, 1577 (II + 404 + 15 арк.) [19;20]. Автор об’єднав свої

проповіді, виголошені на адресу православних, та присвятив усе це князеві К.Острозькому, "...сподіваючись, мабуть, що красномовно подана в ньому ідея церковної унії з Римом знайде прихильність у видатного оборонця Православної Церкви в Речі Посполитій" [16,30]. Ця праця Скарги друкується трьома накладками 1577, 1590, 1610 рр.

Свій трактат полеміст починає догматичними висновками про єдність Церкви. Тут автор, відповідно до назви книги, викладає "тридентську доктрину" Церкви, підкреслюючи вагу й значення "монархічного устрою" як ідеальної форми правління, під одним "Верховним Пастирем" – Римським Архієреєм. Далі обговорюється історія роз'єднання східної та західної Церков та їх об'єднання на Флорентійському соборі (1439 р.). Скарга закликає православних Литви і Польщі до унії. Третя, практична, частина є безпосереднім закликом до "русинів", щоб вони врахували свої помилки й повернулися до "первісної єдності", оскільки лише в Римі знайдуть свій порятунок. За словами самого Скарги, ця частина твору – це "пересторога й умовляння руських народів, які тримаються греків, щоб поєдналися зі Святою Церквою та римською столицею...", що зміцнить державу, скріпить становище єпископів і відкриє православному панству доступ до вищих посад [8,64-65]. На "поєднання" автор дивиться як на своєрідний "місток" переходу "від менше – до більш досконалого, від східного обряду – на латинський" [1,157].

Проте ще М.Грушевський зауважував, що першим, хто порушив думку про унію, був учений богослов Бенедикт Гербест, ректор Ярославської єзуїтської колегії. Вже в 1557 р. він провадить цю ідею. "Талантом, - пише Грушевський, - він не дорівнював Скарзі, його релігійний фанатизм виявлявся в формах різних, виключніших. Про його діяльність дають поняття його листи до нунція з 1583-1584 рр.: він кружить по панських домах, веде місії, через панів змушуючи до участі в диспутах православних попів, хвалиться наверненням православних і насильним повертанням панами церков на костели" [3,457]. Так, у 1566 р. з'явилася стаття Гербеста "Wypisanie drogi" ("Показання дороги"), ця праця була надрукована в книжці "Chrzescianska porzadna odpowiedz"

“Побажана християнська відповідь”) у Кракові. У ній автор висловив думку, що слід було б відзискати втрати, понесені через Реформацію, і запропонував зробити це за кошт Православної Церкви. Згодом, у 1586 р., Гербест випустив ще один твір – “Wiary kosciola rzymskiego wywodu, i greckiego niewolstwa historja dla jedności...” (“Висновки віри Церкви Римської, та історія грецького небажання єдності...”). Праця ця вже написана в іншому дусі: свої попередні, поблажливі думки автор змінює на гострий виступ проти православних. Залишається фактом, що єзуїти називали Гербеста “апостолом Русі” – значить, він мусив глибоко та всебічно цікавитися церковним і релігійним життям України.

Наприкінці 1582 р. папа Григорій XII (1572-1585 рр.) змінює календар. Уведення Нового стилю ще більше загострює ситуацію, оскільки григоріанський календар не тільки порушує традиційний (з IV ст.) лад життя, але й стає знаряддям різних церковно-політичних маніпуляцій.

На цьому етапі полеміки з католиками й уніатами, не стільки богословської, скільки історичної, вийшли “Ектезис” (1597 р.), написаний невідомим автором (короткий опис того, що відбулося на помісному Брест-Литовському соборі), “Апокризис албо отповедь на книжки (тобто, на глави, написані єзуїтом Скаргою) о брестском соборе” Христофора Філалета (псевдонім Христофора Бронського (1597 р.)) і “Пересторога” невідомого львівського священника (1605-1606 рр.).

Першим, хто виступає з рішучою і гострою критикою творів Б.Гербеста й П.Скарги, нового календаря, є визначний український культурно-освітній діяч, ректор Острозької школи Герасим Смотрицький. Його трактат “Ключ царства небесного” (1587 р.) є по суті гострим антиватиканським твором, що складався з “Присвяти” князеві Олександрові Острозькому – сину Константина-Василя Острозького, “Передмови”, трактату “Ключ царства небесного и нашеє християнское духовное власти нерешимый узел” та статті “Календар римский новий”. У “Передмові” Смотрицький звертає увагу на посилення латинської пропаганди, зокрема на писання Гербеста. Тут він радить не мовчати, адже “... К гдыж молчане з часом слушным за мудрость почитано бываеьт и з пожитком, а з часом теж за

глупство и з шкодою...” [13,216]. Автор засуджує латинство і стверджує, що Православна Церква лишається чистою й непорочною. У самому творі Смотрицький цитатами зі Святого Письма обґрунтовує принцип соборності, а в статті “Календар римский новый” захищає старий стиль. Об’єднує весь твір думка, згідно з якою причиною розколу між Сходом і Заходом стали не греки, а, власне, не виправдане Святим Письмом і християнською традицією посягання папства на необмежену владу у Церкві. І.Франко побачив в антикатолицькому творі Г.Смотрицького новий дух і новий спосіб мислення, адже реформа календаря трактувалася автором не стільки в догматичному плані, скільки у зв’язку з усією складністю тогочасного суспільного, політичного та релігійного життя України: “... се не сухой теологичный трактат, а жива картина стану української суспільності в другій половині XVI в.” [15,224].

Гостро полемічними також були трактати Василя Суразького “О единой истинной православной вере...” (інші назви – “Книга о единой вере”, “Книжиця в шости виддилах...”, Острог, 1588 р.) і Стефана Зизанія “Казанье святого Кирила патриархи иерусалимского, о антихристе и знаках его” (виданий одночасно українською і польською мовами у Вільно в 1596 р.). Твір Василя Суразького мав великий вплив на пізніших письменників, таких як Стефан Зизаній, Іван Вишенський, Христофор Філалет, Захарій Копистенський та ін. Він звернув на себе увагу й противників, зокрема Йосафата Кунцевича та Касіяна Саковича.

Педагог-гуманіст, палкий проповідник православ'я Стефан Зизаній у своєму “Казанье” виступає як апологет корисної праці церковних братств, застерігає всіх від спокуси латинства, палко закликає до стійкості у своїй православній вірі. Твір Зизанія, розрахований на масового читача, емоційно забарвлений: “Якого есте преследованья, якого уруганья, якого замешаня и затрясненя, якого на остаток кровопролиьства, мужобойства, забийства, тиранства, мордырства, нахожденья кгвалтов на дома, на школы, на церкви, оболженья шкарадого невест, паненок чистых, душ невинных, паний зацных и велможных, при самой начистешой и страшной а непостижимой

таємниці и офере, при прийоманю святейших таин тела и честныя крови Христовы наполнили и наброили!” [13,259-260]. Книга С.Зизанія викликала роздратування серед противників. Єзуїти та уніати брутально лаяли його, називаючи “старим баламутом”, “проклятим єретиком”, жорстоко переслідували. Братський учитель Стефан Зизаній (чернече ім'я - Сильвестр) був справжнім трибуном православного міщанства. На його діяльності позначився вплив духу визвольної боротьби цієї епохи.

У “Перестороге” невідомий автор викладає свою думку щодо головної причини релігійно-церковної, культурної і політичної кризи, яку переживає Україна на межі XVI-XVII ст. Він вбачає її в тому, що попередні ревнителі православ'я, набудувавши церков і монастирів, написавши багато книг, найпотрібнішого – “шкіл посполитих” – не створювали. Недостатність освіти породила неосвіченість, розбрат і зради серед руських князів, ренегатство панів, розклад духівництва, занепад батьківської віри.

“Апокризис” Христофора Філалета – видатне явище української літератури кінця XVI ст., що мало великий вплив на всіх полемістів. Автор розвінчує писання П.Скарги, наводить численні документи про незаконність дій єпископів-зрадників. Полеміст висміює пап: “...чужоложство, вшетенчество, нечистотность, трутизмы, неприязны, свары, заздроси, гневы, споры, мужобойство” [13,296], засуджує симонію. Прославляється Православна Церква та її патріархи. На названу книгу Потій написав відповідь “Антиризис” (1599 р.), проте це не похитнуло загальний авторитет твору, який І.Франко назвав “кораною антиуніатської полеміки XVI ст.” [15, 231].

Активним діячем і прибічником спочатку православ'я, а потім католицизму був Мелетій Смотрицький (архієпископ Полоцький). Його перу належать такі православні трактати, як “Фринос (плач) восточной церкви” (1610 р.) (або інше написання “Тринос”) – зображення важкого становища православ'я у Литві; “Верификация (виправдання) невинности” (1621 р.) – спростування поклепів, що зводилися на православний люд. “Тринос, або плач Единой Вселенской Апостольской Восточной Церкви з пояснением догматов веры”

(написаний під псевдонімом Феофіла Ортолога) – глибоко ліричний твір, який містить у собі роздуми автора з приводу тяжкого стану покинутої ренегатами матері-церкви та розробку полемічно-богословських питань (про верховенство папи, про ісходження Святого Духа і від Сина, про опрісноки і чистилище тощо). Автор змальовує стан морального занепаду в Католицькій Церкві, закликає відступників від православ'я покаятися та повернутися до рідної Церкви.

Мелетієві Смотрицькому судилося показати епоху зсередини, крізь призму внутрішнього світу людини, “в якій, як у чародійному кристалі, відбивалися б і переламлювалися б події часу” [6,195]. М.Смотрицький намагався знайти вирішення проблеми національної єдності, на його думку, “унія могла бути меншим національним злом, аніж безнастанні, дедалі згубніші церковно-релігійні сутички і криваві ексцеси між православними і уніятами” [17,106], через те він розглядав її як щось, що мало допомогти українському народові врятуватися в складних умовах життя. Полеміст вважав, що не віра робить українця українцем, а кров, походження, етнічна приналежність.

У “Паренезисі” (Умовлянні), написаному Смотрицьким вже з позицій уніата, – ерудиція та вміння переконувати безсумнівні, помітна велика майстерність автора. Він пише: “Я перед Богом (сердцевидцем), з чистим сумлінням, щиро кажу, що в мені немає нічого злого – ні лакомства, ні пихи, ні церкву, ні віру я не зрадив” [18,656]. У цьому творі письменник висунув ідею створення окремого українсько-білоруського патріархату, незалежного ні від Константинопольського патріарха, ні від папи Римського. “Паренезис”, попри силу аргументів, ніякого ідейного впливу на православних не справив, та, мабуть, і автор не сподівався на успіх. Його, як патріота, тоді цікавило одне: “Братерською любов'ю з'єднаєш Русь і нарешті всьому бідному, нещасному народові утреш з очей його щоденні сльози. Допоможеш йому ще на землі відчути покій небесний і інші незліченні блага йому подаруєш” [18, 692].

Нашу увагу привертає також “Екзетезис” (Поквитання). У цій книзі Смотрицький дає зображення церковно-громадського побуту свого часу. Як і у попередній праці, письменник продовжує виступати переконаним проповідником

єдності християнського світу. Він гадає, що унія “не повинна стати засобом асиміляції “русинів” у державних межах Речі Посполитої, не повинна спричинитися до “окатоличення й ополячення”, а навпаки, повинна стати засобом збереження національної єдності і зміцнення опорної сили руської суспільності під тиском польської католицької стихії” [17,147].

В обох згаданих творах письменник показав себе нев'яучим митцем. Кожен твір має в собі щось оригінальне, не повторює попередніх писань. Стиль їх, у своїй основі, повчального характеру. Автор чітко формулює зміст, бере до уваги протилежні тези. Кожен розділ його праці має своєрідне сильне закінчення з підсумком усього передуманого й сказаного. Обидва твори написані польською мовою.

Дуже своєрідно оцінив діяльність видатного полеміста Порфірій Яременко у своїй праці “Мелетій Смотрицький: Життя і творчість”: “Смотрицький бачив щоденні сльози народу, але, як допомогти йому, письменник не знав. У цьому весь трагізм діяльності Смотрицького як архієпископа і письменника. Те, що він робив у справі національно-релігійного замирення і єднання Русі з Руссю, могло принести позитивні наслідки тільки за умови взаємних компромісів однієї і другої сторін. Але ця справа в тих умовах по суті нездійсненна” [17,134].

Переполюх, викликаний книгами Смотрицького “Апология путешествия на восток” (1628 р.) і “Протестация” (1628 р.), у яких автор висловлював думки, що суперечили його попереднім поглядам, дав новий поштовх для розгортання полеміки. Слуцький протопіп Андрій Мужилівський відповів Смотрицькому написанням праці “Антидот (протиотрута)” (1629 р.). Смотрицький парирував двома книгами: “Экзетезис (розправа)” і “Паренезис (увіщування)” (1629 р.). “Апологию...” Смотрицького Євстафій Кисель (під псевдонімом Геласія Диплицького) заперечує своєю “Апологією” (1632 р.).

Під час полеміки з православними до й після Берестейської унії українські католицькі кола мали небагато літературних сил. Одне з чільних місць не тільки серед католицьких полемістів, але й серед православних посів Іпатій Потій. Майже всі твори, які були написані цим полемістом, вийшли анонімно або під псевдонімами. Першим відомим його

твором вважається “Уния албо выклад преднийших артыкулов ку зодноченью Греков с костелом Рымским належашчых”, виданий у Вільно в 1595 р. без прізвища автора. Ця пам'ятка за своєю формою і змістом – діловий врівноважений полемічний твір, у якому немає великого літературного багатства, ані ліричності, написаний українською мовою того часу. У ньому Потій висуває “ідеал духовного і світського панства” [7,264]. В “Унії”, як і в інших творах Іпатія Потія, переважають риторика і пафос. Значну частину творчості Потія складають проповіді в перекладі. У 1714 р. була видана збірка проповідей Потія в польському перекладі Л.Кишки. До цієї збірки ввійшла 21 проповідь і стільки ж гомілій. Потій як письменник і церковно-релігійний діяч залишив по собі глибокий слід в історії української Католицької Церкви та українського письменства. Грушевський писав: “Виникає гадка – невже такий завзятий полеміст, яким він себе виявляє від сього часу, доти – до яких 55 літ життя ні разу не согрішив літературно?” [4,384]. Відомі такі твори Іпатія Потія, як “Антиризис” (1599 р. – українською мовою; 1600 р. – польською); “Справедливое описанье... собору берестейского” (1596 р.); “Розмова берестянина з братчиком” (1603 р.); “Оборона собору фльорентийського” (1604 р.); “Посольства до папежа... Сикста IV” (1605 р.); “Гармония альбо согласие веры” (1608 р.). Звертає на себе увагу полемічно-релігійний трактат на церковно-унійну тематику “Poselstwo do Papieza Rzymskiego Syxta IV od Duchowienstwa i od ksiazat i Panjw Ruskich w roku 1476” (1605 р.) як твір з оригінальною структурою та проблемним змістом. У ньому порушені такі питання: 1) визнання папи главою Вселенської Церкви; 2) проголошення церковно-релігійної спільноти краю; 3) намір оборонити Руську Церкву в очах папи; 4) визнання положень Флорентійського собору; 5) наголошення на моральному праві й підставах Руської Церкви шукати опіки Риму. Текст “Посольства...” доповнює вірш “Parenytyka jednego do swej Rusi” (“Напучування одного до своєї Русі”), у якому висловлено моралізаторські наміри автора, виражено етичну догму, моральні повчання. “Це нібито квінтесенція усього письменницько-видавничого задуму Потія, літературне образно-

ситуаційне і мовнопоетичне узагальнення його основної суті і творчих намірів...” [9, 63].

Важливим внеском у розвиток полемічної літератури була “Оборона Унії” Віленського архімандрита Льва Кревзи. У 1617 р. ця книга була видана польською мовою у Вільно за дорученням митрополита Йосифа Веляміна Рутського, наступника І.Потія на Київському престолі. Це була відповідь на “Тринос” Мелетія Смотрицького. Вона написана без зайвої риторики, спокійно, примирливо. Праця складається зі вступу та чотирьох частин. Кожна частина охоплює одну чітко сформульовану основну ідею, правдивість якої автор намагається довести. Виокремлення в складі частин розділів робить книгу легкою для розуміння. У вступі говориться про те, що автор свої тези доводить на підставі стародавніх слов'янських книг. Л.Кревза користувався давніми хроніками та історичними матеріалами. У книзі полеміст обговорює питання хрещення Русі та історію Руської Церкви, право патріархів на Русь. З цим твором перегукуються і праці Йосафата Кунцевича, наприклад, “Про старшинство Петра”, “Про хрещення Володимира” тощо. Талановитим полемістом був також Касіян Сакович, який ніколи не втрачав зв'язку зі своїм часом, із традиціями. У своєму творі “Дезидероза” (1625 р.) він писав: “Ми діти одного батька, сини однієї матері, тож чому розриваємо згоду, на що одні одних живими посилаємо до пекла, нащо одних виклинаємо” [2, 266].

Підсумовуючи, хочемо ствердити, що XVI-XVII ст. позначилися в українській літературі цілим рядом помітних творів полемічно-релігійного характеру, у центрі яких стояла унія, національно-релігійний рух. Несприятливі умови політичної, релігійної, культурної боротьби не зупинили творчості провідних діячів українського відродження. Як реакція на надмірний польський тиск з'явилося чимало значних творів релігійно-полемічного та християнсько-виховного характеру. Полемічна література мала велике значення: у ній зароджувалися нові культурні цінності й нові літературні форми. Вона розвивалася в тісному зв'язку з народним життям, черпала з життя свої творчі сили та віддзеркалювала в

основному інтереси народу [12,7]. Писане й друковане слово стало тоді вперше відігравати в житті України динамічну роль.

“Таким чином по періоді занепаду в українському національному й культурному житті дійшло до пробудження соціальної енергії, що піднесла в народі свідомість національних завдань і створила суспільні й політичні передумови для державного відродження. Ареною цього великого соціального й культурного змагу було не лише життя, але також і література, на сторінках якої зароджувалися нові ідеї, накресливалися пляни, вироблялися напрямні. Література служила дороговказом до відродження приспаних сил народу, до розбудження національної енергії, що мала повернути колесо української історії від політичного занепаду й культурного застою до відродження і мобілізації національних сил” [6,198-199].

Православні українські письменники в умовах напруженого протистояння католицизму наприкінці XVI-XVII ст. поступово проводили концепцію зв'язку Стародавньої Греції – Візантії – України, “... що являє собою вітчизняну галузку християнської доктрини про “безначальність істини” в її культурно-історичній іпостасі” [14, 37]. Л.Ушкалов головними моментами цієї концепції вважає: 1) інтерпретацію української духовної культури як стародавньої; інтерпретацію культури латинського Заходу (Риму) як “секундарної стосовно грецької, тобто як неадекватного віддзеркалення останньої у стихії латинського слова”; 2) інтерпретацію греко-римської античності як другого “Старого Заповіту”, який “префігурально” засвідчує майбутній прихід Спасителя, – “постулювання необхідності рецепції “зовнішніх” авторів на українському ґрунті” [14, 35].

Таким чином, православні письменники (Г.Смотрицький, І.Галятовський, С.Зизаній, В.Суразький та ін.) були опонентами Б.Гербеста, І.Потія, які вважали за необхідне повернутися до старої грецької духовної традиції часів конфесійної злагоди та засуджували пофлорентійську грецьку позицію, коли греки “відпали” від досягнутої на соборі єдності. Українські барокові письменники та філософи всіляко наголошували на грецьких витоках вітчизняної культури, що

формувало суто православні засади національної концепції виховання.

Література

1. Великий А.Г., ЧСВВ. З літопису християнської України / Церковно-історичні радіолекції з Ватикану. – Т. IV (XVI-XVII ст.). – Рим, 1971. – 279 с.
2. Власовський І. Нарис історії Української Православної Церкви. – Т. II (XII ст.). – Нью Йорк, 1977. – 397 с.
3. Грушевський М. Історія України-Руси. – Т. IV. – К., 1993. – 544 с.
4. Грушевський М. Історія України-Руси. – Т.V. – К., 1991. – 704 с.
5. Грушевський М.С. Культурно-національний рух на Україні в XVI-XVII ст. – К.; Львів, 1912. – 248 с.
6. Жила В. Національно-релігійні особливості католицької полемічної літератури в Україні кінця XVI – початку XVII ст. // 36. праць Ювілейного Конгресу. - Мюнхен, 1988-1989. – С. 178-204.
7. Історія української літератури. – Т. I. – К., 1967. – 539 с.
8. Ліковський Єп. Є. Берестейська унія (1596). – Жовкла-Львів, 1916. – 112 с.
9. Лужний Р. Релігійна публіцистика Іпатія Потія в розвитку Староруської традиції // Mediaevalia Ucrainika: Ментальність та історія ідей. – Т. II. – К., 1993. – С. 49-68.
10. Огієнко І. Українська культура. – К., 1991. – 272 с.
11. Памятники полемической литературы в Западной Руси. Кн. 2-3. – СПб., 1882-1903. – Кн.. II. – 1820 с. – Кн.. III. – XII, 121, 1307, 104, 91 с.
12. Сумцов Н.Ф. Характеристика южно-русской литературы XVII в. // Киевская старина. – 1885. – Т. 1. – С. 1-20.
13. Українська література XII-XVI ст. – К., 1988. – 600 с.
14. Ушкалов Л.В. Світ українського бароко. Філологічні етюди. – Х., 1994. – 112 с.
15. Франко І. Історія української літератури. – Ч. I. – К., 1983. – Т. 40. – 559 с.
16. Чобич С., прот. Созонт. Початки літературної оборони Православ'я в XVI ст. Герасим Смотрицький // Православний вісник. – К. – 1980. – Ч. 4 (липень). – С. 10-25.

17. Яременко П. Мелетій Смотрицький: Життя і творчість. – К., 1986. – 159 с.
18. Collected Works of Meletij Smotryc'kyj // With an introduction by David A.Frick. – Harvard Library of Early Ukrainian Literature. Texts, Volume I, 1987. – 815 p.
19. Grabowski T. Hijtr Skarga na tle katolickiej literatury religijnej w Polsce wieku XVI. – Kракiв, 1913.
20. Tretiak J. Piotr Skarga w dziejach i literaturze uniji bzeskiej. – Kракiв, 1912.

О. В. Бондаренко

РОЛЬ САМООЦІНКИ У ФОРМУВАННІ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ДО КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ

В статтє автор рассматривает суцність оцєночного компонента готовності студєнтов к краєведческой работе. Изучает состояние сформированности данного структурного элемента.

The article considers the author the main point of appreciating component of the readiness for the local lore work of students. It studies a formedap condition of given structural element.

Зміни в навчально-виховній роботі школи диктують нові вимоги до професійної підготовки майбутніх учителів. Сьогодні дуже важливо підготувати такого фахівця, який вмє оцінювати рівень власної готовності до діяльності, здатен здійснювати контроль за своїми діями та прогнозувати результат своєї праці. Тому оцінний компонент готовності до педагогічної діяльності є важливим її складником. Не є винятком готовність до краєзнавчої роботи, оскільки формування цього складного особистісного утворення не може обмежуватися лише набуттям певної сукупності теоретичних знань та практичних навичок.

Названий компонент як складова різних видів педагогічної діяльності знаходить відображення в працях таких вчених, як М.І.Дяченко, Л.А.Кандибович, О.Г.Мороз, Л.В.Кондрашова, В.О.Сластьонін, Л.П.Гапоненко та ін. Роль самооцінки як регулятора поведінки та діяльності особистості розкрито такими педагогами, як Н.В.Бордовська, А.О.Реан, В.О.Якунін. Розробкою методики вивчення самооцінки